

KAYISI YETİŞTİRİCİLİĞİNDE İĞDIR'IN YERİ VE ÖNEMİ

Hazırlayan: Dr. Berna DOĞRU ÇOKRAN

İğdır, 2022

Giriş

- Ülkemiz bahçe bitkileri ürünleri açısından büyük bir öneme sahiptir.
- Bu ürünler içerisinde bulunan kayısı;
 - ✓ Sert çekirdekli meyveler grubunda yer alan,
 - ✓ Dünyada gen kaynağı çeşitliliği,
 - ✓ İklim şartları bakımından geniş alanlarda yetiştiriciliği,
 - ✓ Üretim miktarının yüksek olması,
 - ✓ Çeşitli tüketim şekillerine sahip olmasından dolayı önemli meyve türleri arasında yer almaktadır.

Giriş

- Kayısı botanik sınıflandırmada;
Rosales takımı,
Rosaceae familyası,
Prunoidae alt familyası, *Prunus* cinsine girer.
Latincesi *Prunus armeniaca* L.'dir.
- Dünyada yetiştiriciliği yapılan kayısı çeşitlerinin büyük çoğunluğu *Prunus armeniaca* L. (*Armeniaca vulgaris* Lam.) türüne aittir (Bailey ve Hough, 1975; Gülcan ve ark., 2001).
- *Prunus* cinsi içerisinde yer alan diğer kayısı türleri *P. mume* Sieb. ve *P. dasycarpa* Ehrh.'dir (Özçağiran ve ark., 2011).

- Kayısının anavatanı, bilimsel isminde bahsedildiği gibi Ermenistan olmayıp anavatanının **Çin, Sibirya ve Mançurya bölgesi olduğu** (Aubert ve Chanforan, 2007); **Türkistan'dan Batı Çin'e, Orta Asya'dan Kuzey Çin'e** kadar uzandığı (Asma, 2011) bildirilmiştir.
- Tarımı günümüzden 5000 yıl gibi uzun bir zaman öncesine dayanan kayısı, Büyük İskender'in seferleri sırasında (M.Ö. IV. yüzyılda) Anadolu'ya getirilmiş, yetişmesi için uygun iklim ve toprak yapısına sahip olduğundan dolayı **Anadolu, kayısının ikinci vatanı** olmuştur.

- **Dünya kayısı üretim miktarı son 52 yılda hızla bir yükseliş göstermiş 1968 yılında dünya kayısı üretimi 1 532 289 ton iken, 2020 yılında 3 719 974 tona ulaşmıştır (FAO, 2022).**
- **Dünya kayısı üretiminde İspanya 1968-78 yıllarında birinci sırada iken, yerini 1979'dan itibaren Türkiye almıştır.**
- **Günümüzde kayısı yetiştiriciliği yoğun olarak Akdeniz ülkeleri ve Avrupa'da yapılmaktadır.**

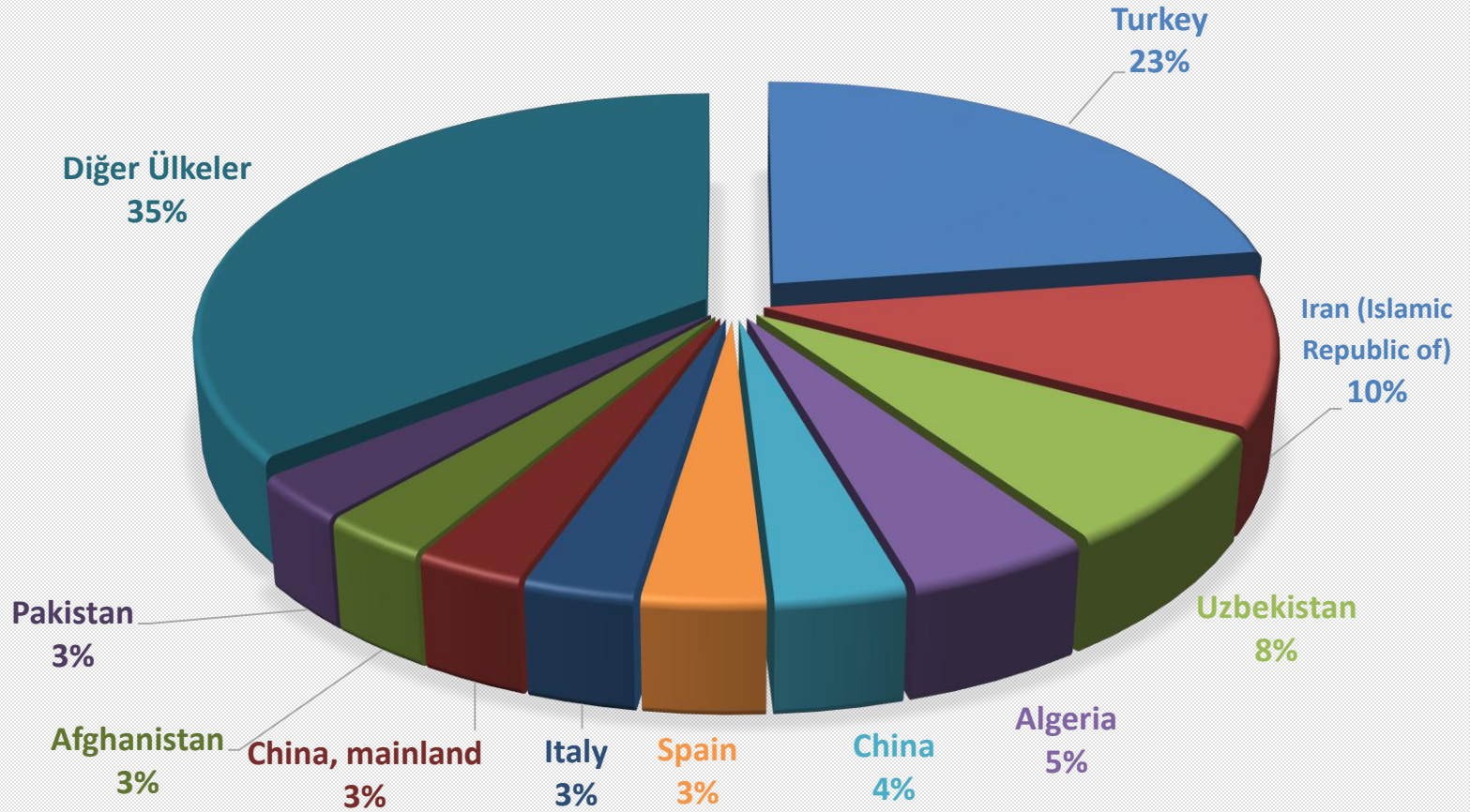

Çizelge 1.1 Dünya Kayısı Üretim Miktarı (ton) (FAO, 2022)

Ülkeler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Türkiye	450000	650000	760000	780000	278210	696100	730000	985000	750000	846606	833398
Özbekistan	325000	384079	426000	480000	547000	606000	1324651	532565	493842	536544	529109
İran	388049	345801	309908	380032	241569	252000	239712	330553	342479	329638	334408
Cezayir	198467	285897	269308	319784	216941	293486	256771	256890	242243	209204	187273
İtalya	252892	263132	247146	198290	222690	217569	237021	266372	229020	272990	173380
İspanya	78715	86880	118114	131800	136446	153667	139605	162872	176289	145830	128700
Yunanistan	62705	66790	79457	74718	90038	94799	94630	113782	108600	118340	125640
Afganistan	66560	67995	83500	90000	90000	87686	17894	131816	18510	129363	131788
Pakistan	190174	189420	178489	177630	170504	172933	165918	141721	128382	104743	97045
Fas	134933	159124	122405	100698	90274	103955	71156	112538	101612	109795	93008
Fransa	143212	148648	175228	127158	175760	159375	603268	654938	114785	134800	85830
Dünya	3303477	3812012	3861793	4089834	3336174	3934400	4925675	4768977	3838523	4042882	3719974

DÜNYA TOPLAM KAYISI ÜRETİM ALANI 583 532 HA

Çizelge 1.2 Dünya Kayısı Üretim Alanları (ha) (FAO, 2022)

Türkiye	132 748 ha
İran	58 515 ha
Özbekistan	44 262 ha
Cezayir	29 719 ha
Çin	21 057 ha
İspanya	19 780 ha
İtalya	17 810 ha
Çin (Anakara)	17 603 ha
Afganistan	17 481 ha
Pakistan	17 062 ha
Diğer Ülkeler	207 495 ha

Dünya'daki kayısı üretim alanı olarak da birinci sıradadır **Türkiye**.

Tablo 8- Taze Kayısı Dünya Geneli İhracat Rakamları (Bin Dolar)

İhracatçı Ülkeler	2015	2016	2017	2018	2019
Dünya	432.467	425.444	462.643	468.018	474.967
İspanya	127.654	126.500	123.085	168.935	132.517
Özbekistan	-	-	20.308	48.353	67.300
İtalya	41.936	40.974	56.326	43.160	64.023
Türkiye	39.236	24.307	44.192	41.019	38.097
Fransa	97.123	85.078	83.533	5.0824	37.097
Yunanistan	11.683	15.636	16.522	21.425	18.770
Ürdün	17.021	16.167	14.610	10.580	14.042
Afganistan	3.193	5.356	-	133	13.741
Surinam	0	0	0	5.927	11.342
ABD	11.787	13.874	17.186	9.942	10.561

Kaynak: TradeMap, 2020.

Tablo 9- Taze Kayısı Dünya Geneli İthalat Rakamları (Bin Dolar)

İthalatçı Ülkeler	2015	2016	2017	2018	2019
Dünya	456.247	425.913	468.838	483.448	456.468
Almanya	109.948	110.828	110.770	110.991	100.445
Rusya	36.344	18.342	44.747	42.014	49.445
Kazakistan	12.879	18.891	13.889	30.685	24.636
Fransa	36.279	36.500	31.066	35.945	23.854
İngiltere	20.469	21.096	24.254	23.064	20.159
Avusturya	19.634	20.449	22.201	21.827	18.842
İsviçre	23.732	22.571	24.445	18.996	17.981
Polonya	7.943	7.058	13.675	13.529	16.940
İtalya	43.338	30.942	21.189	23.575	16.684
Belçika	15.544	18.144	16.929	15716	15.775

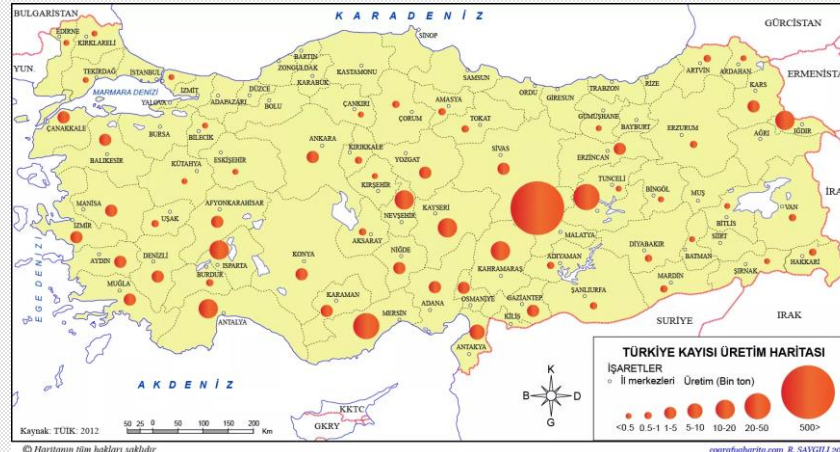
Kaynak: TradeMap, 2020.

Dünya sofralık kayısı yetiştiriciliğinin yaklaşık **%20-25** kadarının gerçekleştiği ülkemizde önemli üretim bölgeleri bulunmaktadır.

Bu bölgeler coğrafik özelliği, üretimi ve değerlendirilmesi açısından yedi bölgeye ayrılır;

- ✓ Malatya bölgesi,
- ✓ Elazığ-Erzincan-Sivas bölgesi,
- ✓ Akdeniz bölgesi,
- ✓ Kars-Iğdır bölgesi,
- ✓ Ege bölgesi,
- ✓ İç Anadolu bölgesi,
- ✓ Marmara bölgesi

Farklı yoğunluk ve çeşit deseninde üretim yapılmakta olup tüm üretimin yarısından fazlasını Malatya bölgesi karşılamaktadır (Asma ve Kan, 2004; Asma, 2011).

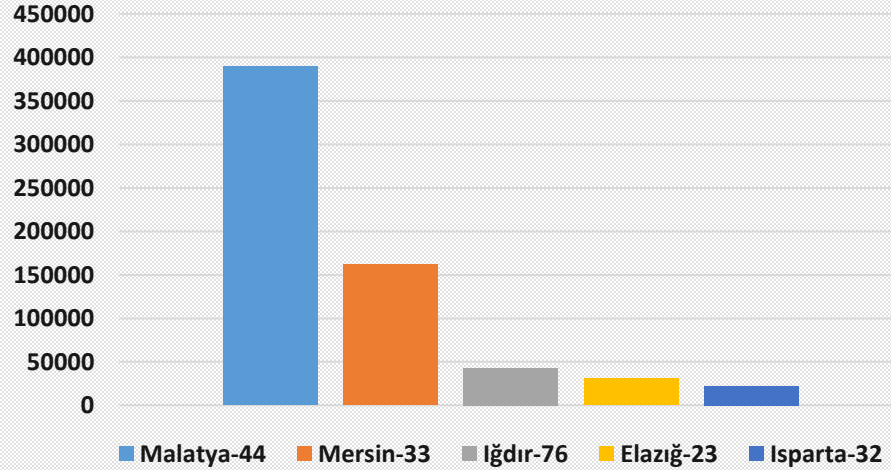
Çizelge 1.3 Türkiye Kayısı Üretim Miktarı (ton) (TUİK, 2022)

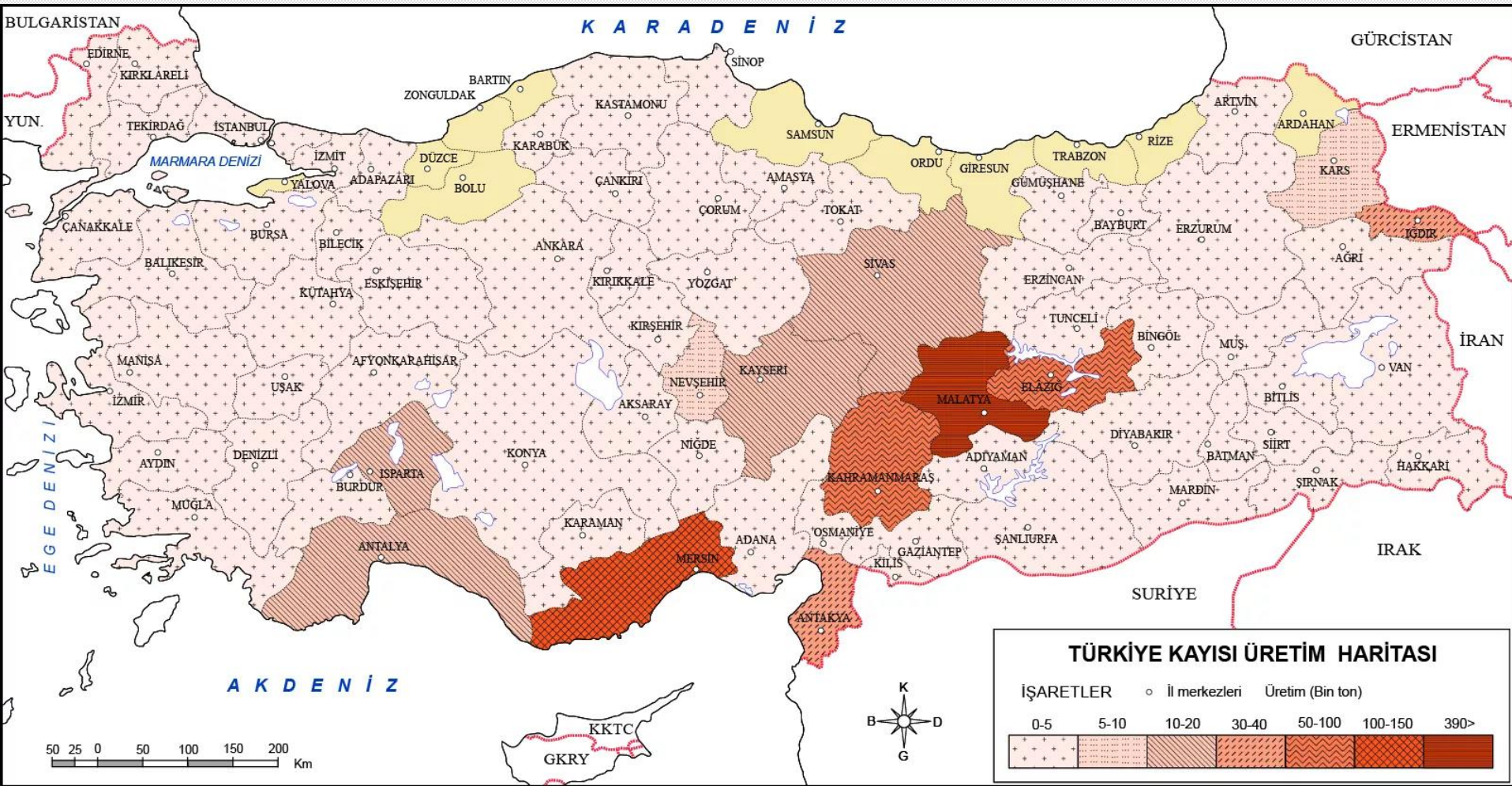
	Meyve Veren Yaşta Ağaç Sayısı (Adet Sayısı)	Meyve Vermeyen Yaşta Ağaç Sayısı (Adet Sayısı)	Toplu Meyveliklerin Alanı (Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)	Verim (Kg/Meyve Veren Ağaç)
2017	15 949 383	2 619 121	1 250 487	985 000	62
2018	16 836 806	2 288 410	1 257 559	750 000	45
2019	17 265 792	3 428 740	1 311 780	846 606	49
2020	17 649 835	3 643 687	1 327 478	833 398	47
2021	17 808 803	3 975 135	1 348 794	800 000	45

Çizelge 1.4 İller Bazında Kayısı Üretim Miktarı (ton) (TÜİK, 2022)

İller	2017	2018	2019	2020	2021
Malatya-44	672 670	401 363	391 801	352 050	389 396
Mersin-33	86 918	89 300	140 301	170 468	162 060
Iğdır-76	31 416	36 194	39 658	40 207	42 989
Elazığ-23	53 157	51 775	56 184	50 786	31 179
Isparta-32	12 567	9 122	10 062	13 413	22 064

Kaynak: tuik.gov.tr 2019 © Haritanın tüm hakları saklıdır

cografyaharita.com R.SAYGILI 2020

- **Kurutmalık üretim yaygın olarak Malatya, Elazığ, Erzincan illerinde yapılmakta, bu illerin dışındaki tüm bölgelerde ise sofralık amaçlı üretim yapılmaktadır (Asma, 2011).**
- **Aras Havzası boyunca Iğdır, Tuzluca ve Kağızman'da önemli miktarda sofralık kayısı üretimi yapılmaktadır.**
- **Iğdır, Türkiye kayısı üretimde %5'lik, sofralık kayısı üretiminde ise %20'lik bir dilime sahiptir.**

Iğdır İlinin Özellikleri

- Mikroklima özelliğine sahip olan Iğdır Merkez ovalık kesimlere sahiptir.
- Merkeze yakın olan Tuzluca ise oldukça dağlık kesimlerden düzlük yerlere kadar geniş bir alanı kapsamaktadır.
- Rakım olarak 847 m ile 1517 m arasında kayısı yetiştiriciliği yapılmaktadır.

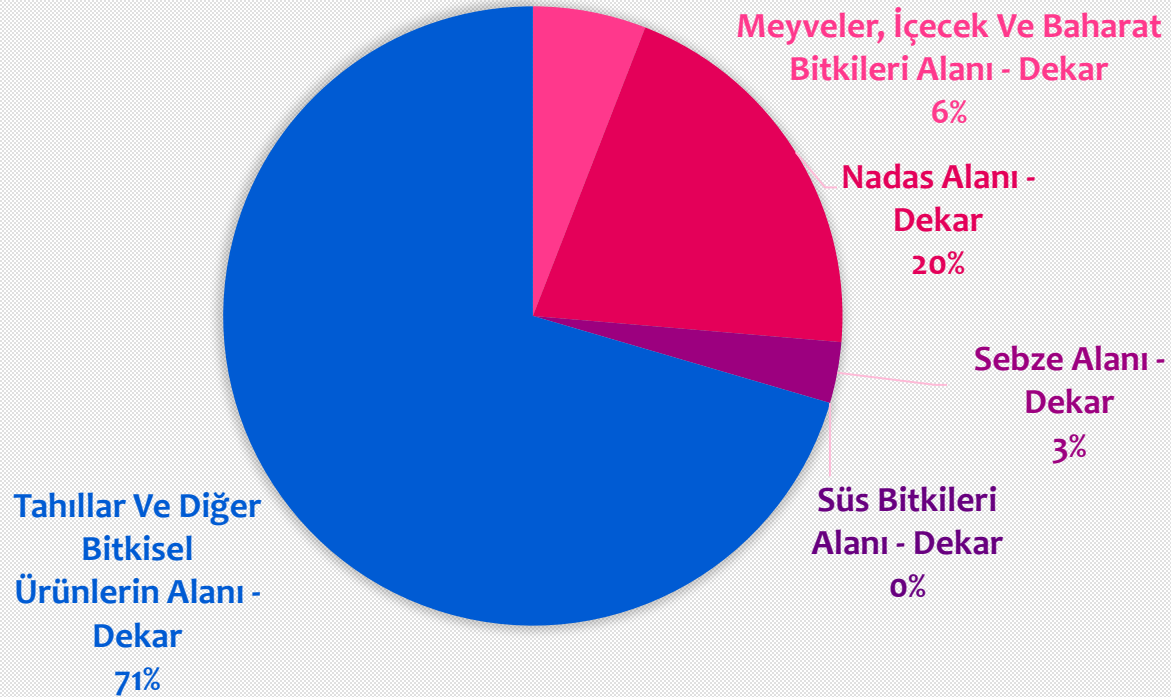
Iğdır'da toplam tarım alanı 1 050 672 dekadır (TUİK, 2022).

Sebze üretim alanı 33 461 da,

Meyve üretim alanı 62 107 da,

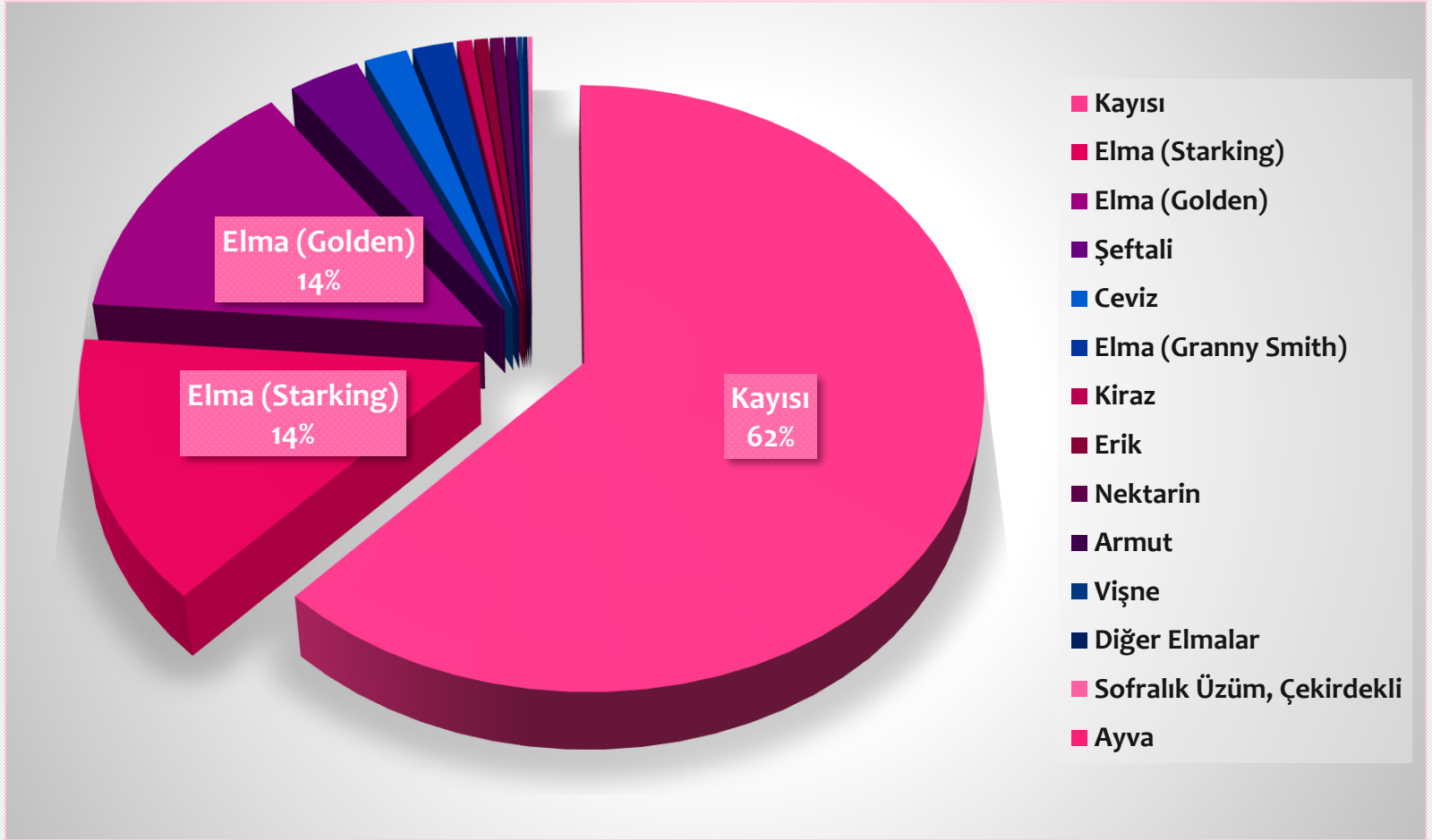
Nadasa bırakılmış alan 241 750 da,

Tahıllar ve diğer bitkisel ürün alanları 740 354 dekadır.

Iğdır'ın toplam tarım arazisinin %6'sını meyvelikler oluşturmaktadır.

Meyveliklerin ise %62'sini kayısı oluşturmaktadır.

- Ülkemizin Doğu Anadolu Bölgesi'nde doğuya doğru gidildikçe karasallığın artmasına bağlı olarak meyvecilik faaliyetleri düşmektedir. Fakat **Iğdır Ovası ve Aras vadisinde** coğrafi konumdan dolayı meyvecilik faaliyetleri, özellikle kayısı yetiştiriciliği önem taşımaktadır.

Çizelge 1.6 Aras Havzası 2021 Yılı Kayısı Üretim Verileri (TUIK, 2022)

İl	Meyve Veren Yaşta Ağaç Sayısı (Adet)	Meyve Vermeyen Yaşta Ağaç Sayısı (Adet)	Toplu Meyveliklerin Alanı (da)	Verim Kg/Meyve Veren Ağaç	Üretim Miktarı (ton)
Ağrı	9 830	14 052	292	6	62
Kars	136 819	31 296	13 811	60	8 255
Iğdır	280 840	120 480	38 540	153	42 989
Ardahan	4	1	0	0	0

Çizelge 1.7 Aras Havzası Kayısı Üretimi Yapan İlçelerin 2021 Yılı Kayısı Üretim Verileri (TUİK, 2022)

	Meyve Veren Yaşta Ağaç Sayısı (Adet)	Meyve Vermeyen Yaşta Ağaç Sayısı (Adet)	Toplu Meyveliklerin Alanı (da)	Verim (Kg/Meyve Veren Ağaç)	Üretim Miktarı (ton)
Merkez (76)	134 000	96 000	20 500	159	21 360
Tuzluca (76)	120 000	10 000	13 000	150	18 000
Karakoyunlu (76)	16 300	5 400	3 100	145	2 364
Aralık (76)	10 540	9 080	1 940	120	1 265
Kağızman (36)	134 069	30 125	13 351	60	8 044

- Sofralık tüketime uygun olan **Şalak (Aprikoz)** kayısı çeşidi bölge için önemli bir gen kaynağıdır.
- Bölgede genellikle tek çeşit ile (yaklaşık %85-90 oranında Şalak) bahçe kurulmaktadır.
- Şalak'ın dölleyicisi olarak yerel çeşit olan Teberze ve Ordubat kullanılmaktadır. Bazı yerlerde Güz Kayısı da kullanılmaktadır!!!
- Bunların dışında Ağerik (Teyvent) ve Ağcanabat kayısı çeşitleri de bulunmaktadır.

Ordubat

Şalak

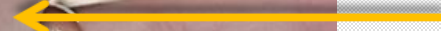

Teberze

Teberze

Şalak

Çizelge 1.5 Türkiye’de Kayısının Ağaç Başına Verim Miktarı (Kg/Meyve Veren Ağaç) (TUİK, 2022)

	2017	2018	2019	2020	2021
Iğdır-76	127	141	139	159	153
Mersin-33	60	58	77	80	75
Kars-36	56	65	64	60	60
Erzincan-24	56	65	64	60	60
Osmaniye-80	51	57	60	60	59
Isparta-32	31	27	28	35	56
Kayseri-38	41	29	39	18	52
Adana-1	40	43	50	53	53
Malatya-44	88	53	50	45	50
Yalova-77	-	-	-	0	50
Çanakkale-17	29	33	43	47	41

- **Yüksek gelişme kuvvetine sahip olan Şalak, en büyük gelişme kuvvetine de Iğdır'da ulaşmaktadır.**

- **Ağaçların gelişme kuvveti genel olarak Iğdır'da güçlü, Tuzluca'da güçlü ve orta, Kağızman'da ise orta kuvvettedir.**

Şalak Kayısı Çeşidi (İğdır Kayısı- Aprikoz)

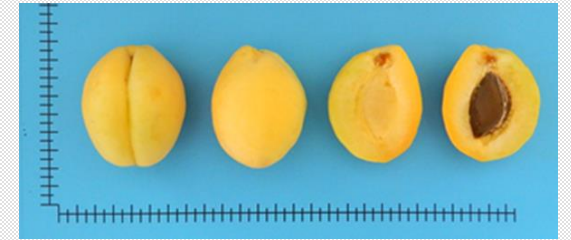
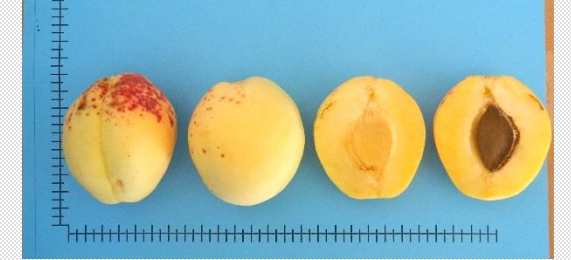
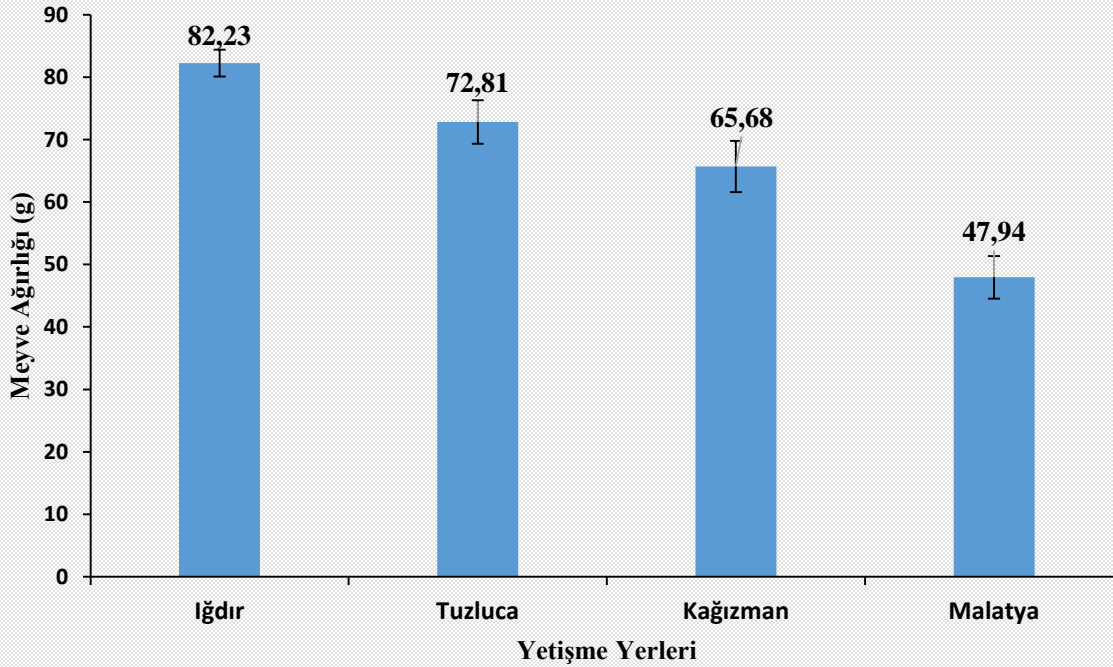
Kayısı Yetiştiriciliğinde Iędir'in Avantajları

- Aęaę başına verim miktarı oldukęa yüksektir.
- Iędir'da ağağların büyümesi oldukęa hızlıdır.
- Ovalık kesimlerden dağlık kesimlere kadar farklı rakımlara sahiptir.
- Ara tarım yapılmasına müsaittir.

Kayısı Yetiştiriciliğinde Iğdır'ın Avantajları

- Iğdır ekolojik koşullarına has irilik, tat ve aromaya sahiptir.

Kayısı Yetiştiriciliğinde Iędir'in Avantajları

- Çiçeklenme zamanı Merkez ve Tuzluca'da farklılık göstermektedir.
- Bölgede en erken Iędir Merkezde hasat başlamaktadır.
- Sonrasında Tuzluca'da devam etmektedir.

16 .03.2018
Iędir (Merkez)
860 m

19 .03.2018
Tuzluca
1376 m

	Hasat			
	2015	2016	2017	2018
Iğdır	22 Haziran	19-21 Haziran	27 -30 Haziran	14 Haziran
Tuzluca	26 Haziran-09 Temmuz	27 Haziran-07 Temmuz	02-10 Temmuz	20-30 Haziran
Kağızman	6 Temmuz	30 Haziran-07 Temmuz	04-12 Temmuz	26-28 Haziran
Malatya	24 Haziran	20 Haziran	30 Haziran	18 Haziran

Kayısı Yetiştiriciliğinde Iğdır'ın Avantajları

- En büyük ihracatçı ülke olan Rusya'ya yakın olması.
- Aynı zamanda bölgenin meyve bahçesi konumunda olması ve çevre illerin Iğdır'dan beslenmesi.
- Son zamanlarda sofralık kayısı üretimine ve tüketimine talebin artması.
- Meyve suluk (meysu) kayısı talebinin artması.
- Iğdır kayısı çeşidinin kg fiyatının diğer kayısı çeşitlerinden daha yüksek olması.
- İyi bakım koşullarında verimin artması.

Kayısı Yetiştiriciliğinde Iędir'in Avantajları

- Iędir kayısının Coğrafi İşaretinin alınmış olması.

Kayısı Yetiştiriciliğinde Iğdır'ın Dezavantajları

- Erikten sonra en erken çiçek açan meyve kayısı olduğu için ilkbahar geç donlarından zarar görmesi.
- Bazı yıllarda dolu zararının olması.
- Hasat süresinin kısa olması.
- Bazı bahçelerin bakımsız olmasından kaynaklı verim ve kalitenin etkilenmesi.
- Kontrolsüz ilaç ve gübreleme yapılması.

Kayısı Yetiştiriciliğinde İğdir'in Dezavantajları

- Meyve ağaçlarının büyük olmasından kaynaklı bakım ve hasat işlemlerinin zorluğu.
- Yanlış terbiye sisteminden ya da ağır meyve yükünden dolayı ağaçlarda gövde yarılmalarının olması.

Kayısı Yetiştiriciliğinde İğdir'in Dezavantajları

- Kayısı üreticilerine ait birliklerin, kooperatiflerin olmaması.
- İhracatçıların, komisyoncuların ya da soğuk hava depo sahiplerinin ürünü piyasa değerinden düşük almaya, pahalı satmaya çalışmaları.
- Yapılan yanlış haberlerden kaynaklı ihracatçıların etkilenmesi.

TEŞEKKÜRLER...